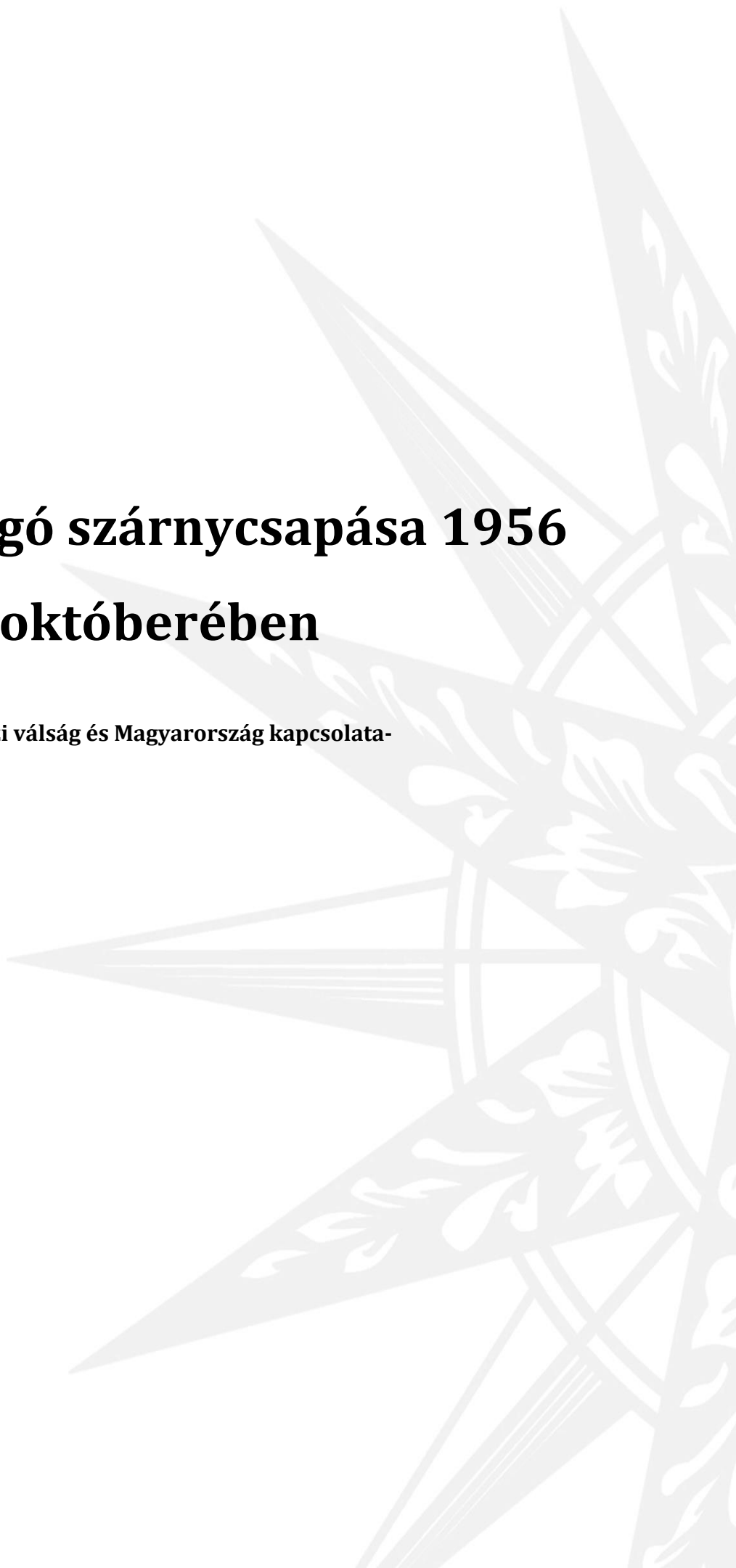

Egy pillangó szárnycsapása 1956 októberében

- **Szuezi válság és Magyarország kapcsolata-**

*„Okozhat-e egy pillangó szárnycsapása Brazíliában
tornádót Texasban?”*

Edward Lorenz

Bár furcsának tűnhet gondolatindító kérdésem egy háborús konfliktust tárgyaló elemzés első soraiban, mégis úgy gondolom, megfelelően képes bemutatni a magyarországi események azon oldalát, melyre írásom során szeretnék rávilágítani. A kérdés hipotetikus, mégis elgondolkodtató. Maga a felvetés Edward Lorenz-tól, a Pillangó - effektus (Butterfly effect) megalkotójától származik. Hipotézise szervesen beleilleszkedik a káoszelméletbe, annak kiindulópontjára enged következtetni. Lorenz szerint ugyanis, ha egy bonyolult rendszerben megváltoztatjuk a kezdeti feltételeket (alapvető értékeket), a rendszer hosszú távú működésében is nagymértékű változás következik be. Ebből a megfigyelésből következik az elmélet híveinek tézise, miszerint egy pillangó egyetlen szárnycsapása a Föld egyik oldalán tornádót idézhet elő a másik oldalon.

Az előzőekben röviden ismertetett Pillangó–effektus véleményem szerint rendkívül találóan képes leírni a hatalmak, nagyhatalmak világot befolyásoló lépéseit. Nem kell mást tennünk ugyanis, mint az elmélet „bonyolult rendszerébe” a világtörténelmet és az államok kapcsolati rendszerét elhelyeznünk, és máris igazolást kap a hipotézis létjogosultsága. Az emberiség története ugyanis nagyon sok olyan fordulópontot, évszámot tartalmaz, melynek hatásai közvetetten, vagy közvetlenül befolyásolták a következő generációk gondolkodását, életmódját. Ezek a fordulópontok mindig valamilyen változásnak a kezdőpontját adják meg.

Ilyen fordulópont volt a XX. század derekán 1956. Az év, amikor a hidegháborús kontextusában a két szuperhatalom – az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió – bizonyos értelemben, de egyetértett egymással.

Továbbá ebben az évben vált világossá mindenki számára, hogy Nagy-Britannia és Franciaország többé nem világalakító nagyhatalom, s hogy országunk, Magyarország ismét háttérbe szorult a nemzetközi szintén.

Az 1956-os év, mint a „szuezi-válság éve” vonult be a világtörténelembe. Ez a konfliktus azonban nem az egyetlen volt ebben az évben, hiszen hazánkban szintén 1956-ban tört ki a szovjet elnyomó rendszer ellen létrejött függetlenségi forradalom. Nemzetközi szintén azonban azt kell megállapítanunk, hogy az afrikai válság tekinthető – visszatérve kicsit kiinduló elméletünkhöz – a pillangó szárnycsapásának, s a vihar – a hatalmas változás – más szintén csapódott le. (Magyarország) Ez az összefüggés a szakirodalomban, mint ikerkonfliktus került megörökítésre.

Történetünk kiindulási pontja Szezei-csatorna és a körülötte kialakult nemzetközi konfliktus. A XX. század második felében, vagyis a „polarizálódott” világban a csatorna birtoklása rendkívül fontossá vált, mind kereskedelmi, mind gazdasági, s mind ideológiai szempontból

egyaránt. Ehhez a képhez szervesen kapcsolódik a konfliktus fő kiváltója, Egyiptom helyzete, valamint egy személy, Gamal Abdal Nasszer ezredes jelenléte. S itt egy pillanatra meg kell állnunk, hiszen események pontos megértéséhez nélkülözhetetlen az ezredes „megismerése”.

Koroktól, nemzetektől függetlenül mindig születtek és születnek olyan emberek, akik a „Világot” akarják megváltoztatni. Nasszer ezredes is ilyen volt, azzal a különbséggel, hogy lehetősége, kvalitása is volt az események befolyásolásához. Egy karizmatikus, nacionalista embernek természetesen nem is lehet más célja, mint a saját nemzetének felemelkedésében részt venni, irányítani azt. Így Nasszer hatalomba kerülése után rögtön hozzáfogott Egyiptom hatalmának megerősítéséhez, s egyúttal – kihasználva az akkori polarizálódott világot – egy harmadik „pólust” létrehozni az arab világból, melynek ő és Egyiptom lenne a vezetője. Ez volt a „nasszerizmus”.

Nasszer 1954-es hatalomra kerülése után azonnal bejelentette nagy tervét, miszerint duzzasztógátat kívánt építeni a Níluson Asszuánnál, hogy megszelídítse a folyó termékeny áradását¹. 1954-ben tehát elkészült a terv, azonban hamar világossá vált, hogy Egyiptom képtelen saját erőből felépíteni a gátat. Így az ország egy kérdéssel fordult a nemzetközi közösséghez: ki segít nekünk?!

Mindezt tették egy olyan korban, amikor minden egyes nemzetnek, a Föld szinte minden egyes részletének stratégiailag fontos, kiemelt szerep jutott. Egyiptom földrajzi elhelyezkedése pedig tovább növelte az előzőekben említett hatást. Először az amerikaiak reagáltak a kérdésre, mely végül 1955. december 17-ei megállapodásban öltött testet. Így az *„amerikaiak 56 millió, az angolok 14 millió, a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, vagyis a Világbank 200 millió dollár folyósítására vállalt kötelezettséget.”*² Az összeget természetesen ellenőrzés mellett lehetett volna felhasználni, ami a nyugati hatalmak „képviselőinek” a folyamatos jelenlétével ment volna végbe. Egyiptom azonban ezt nem szerette volna, hiszen egy új gyarmatosítás jeleit vélték benne felfedezni. Az Egyesült Államok térnyerését Észak-Afrikában a Szovjetunió nem engedhette, így 1956 nyarán, az új szovjet külügyminiszter vezényletével a Szovjetunió felajánlotta, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül hajlandó finanszírozni a gátépítés tervét. Az Egyesült Államok felfigyelve arra, hogy Egyiptom egyre több kapcsolatot próbál kialakítani a Szovjetunióval – szovjet fegyverek és szakértők megjelenése a Nílus partján-, így végül John Foster Dulles jelentette be, hogy a gát tervének finanszírozását befagyasztják. Válaszlépésként 1956. július 26-án Nasszer bejelentette a szuezi-csatorna államosítását, s a csatorna használatából származó bevétellel az ország maga fogja felépíteni a gátat szovjet segítséggel.

---

¹ A Nílus áradása csak két hónapig tart évente, de a gát segítségével ez az idő egész évre kitolható lett volna.

² Denis Lefebvre: A szuezi ügy; Osiris Kiadó, Budapest, 1999.; 28. oldal.

Ha végignézzük a nemzetközi fogadtatását Nasszer cselekedetének, akkor azt mondhatjuk, hogy a két szuperhatalmat leszámítva – melyeknek válaszlépéseinek tárgyalását későbbiekre hagyva – a három nagy vesztes, Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael lépett először. A briteket és a franciákat – a két fő részvényes – nagyon meglepte és felháborította az eset. Mindkettőjük, mint régi nagy hatalmak, a büszkeségük megsértését, nagyhatalmi státuszuk elvesztését látták az államosításban. Nem maradt más lehetőség, mint a háború. Így, hosszú tárgyalások és a békés megoldások keresése után a három hatalom úgy döntött, fegyverrel ad hangot akaratának. Fontos volt azonban a kivitelezés, a „háttértörténet” megteremtése, hiszen sem Nagy-Britannia, sem Franciaország nem akarta az agresszor hálátlan szerepét felvállalni. Így a három ország együtt összedolgozva – sèvres-i titkos megállapodás – megalkották a Muskétás Tervet. Fontos volt tehát, hogy a hatalmuk – szuezi térség – visszaszerzése mellett megtartsák a független nagyhatalmak szerepét. A terv alapján tehát a „színpad” a szuezi térség –Sínai-félsziget – volt és a két főszereplő: Izrael és Egyiptom. Vagyis az izraeli hadseregnek a Szezi-csatorna vonaláig el kellett foglalnia Egyiptomot, a britek és franciák pedig ezután látszólag békéltetőként kellett volna fellépnie, felajánlva Egyiptom „megvédését”, aminek garantálásához természetesen katonailag meg kellett volna szállniuk a csatornát. Fontos volt tehát, hogy a haditerv végrehajtása során/után ne hulljon le a „függöny”. Azonban a haditerv nem úgy ment végbe a valóságban, mint ahogy azt a vezetők a térképek fölött megálmodták. Izrael október 29-én lerohanta a Sínai-félszigetet, s miután Nasszer visszautasította Nagy-Britannia és Franciaország ultimátumát, a két nagyhatalom elkezdte bombázni Egyiptomot. November 5-én francia és angol ejtőernyősök támadtak Port-Szaíd ellen. Ekkor a hármass koalíció az előretöréskor összesen hatvanhétezer jól felszerelt katonát tudott felvonultatni Nasszer ötvenezer egyiptomi fegyverese ellen. Azonban másnap, november 6-án olyan esemény történik, mire azelőtt senki sem számított: az Egyesült Államok felszólította Párizst és Londont a harcok azonnali beszüntetésére. Ennek hatására Anglia és Franciaország november 6-án 24:00 órára elrendelte a tűzszünetet. Ezt követően a két szembenálló fél tevékenységének ellenőrzése érdekében az ENSZ katonai erőket hozott létre. (UNEF I.) Az ENSZ garantálta a Szezi-csatorna övezetében és a Tiran-szoros kijáratánál, hogy Izrael használhassa a Tiran-szorosot, így hajói kijuthattak az Akabai-öbölből a Vörös-tengerre.

Az ENSZ létrejötte óta számtalan konfliktusban, háborúban próbálta rávenni a résztvevőket az aktuális helyzet békés rendezésére több-kevesebb sikerrel. Nem volt ez másképp 1956-ban, a szuezi válság idején sem. Ekkor az ENSZ mögött 11 év tapasztalat állt, mely során a gyarmatok felszabadulásán át a koreai háborúig egy olyan világot próbált racionálisan működtetni, melynek hatalmi helyzete ezt nem tette lehetővé. Az ENSZ – féle „megbékélés” a négy hatalom között (Nagy-Britannia, Franciaország, Izrael, és Egyiptom) tökéletesen egybe csengett az Egyesült Államok álláspontjával. New Yorkban tehát kikiáltották – mind amerikai, mind nemzetközi értelemben – a „béke mindenképp felett” jelszavát.

Amikor a háború elkezdődött, mindenki nagy meglepetésére az Egyesült Államok és a Szovjetunió is elítélte a katonai intervenciót. Így az Egyesült Államok az ENSZ elé vitte az ügyet. 24 órával az izraeli támadást követően – október 30-án –, javaslatot nyújtott be a Biztonsági Tanácsnak, hogy rendelje el „az izraeli csapatok teljes kivonását a fegyverszüneti határok mögé”.

Az ENSZ BT-ben várható brit és francia vétó miatt ugyanakkor az ügyet az ENSZ Közgyűlés elé (ld. 377A. sz. határozat) vitte Eisenhower, ahol a vétójog már nem volt érvényes. November 2-án az ENSZ Közgyűlés elsőprő többséggel megszavazta az ellenségeskedés beszüntetését (997.sz. határozat). A november 3-4-i és november 5-i ülésen döntés született (999. és 1000.sz. határozat) az ENSZ békefenntartó erőinek a csatorna övezetébe küldéséről. Az Egyesült Államok pedig ezen határozatok gyors végrehajtása mellett tette le a voksát. November 7-én, miután létrejött a brit-francia fegyverszünet, az ENSZ Közgyűlése egy olyan afrikai-ázsiai javaslatot vitatott meg, mely szorgalmazta az Egyiptom területén állomásozó valamennyi külföldi haderő kivonását – vagyis Izrael sem tarthatta meg a térségben megszerzett pozícióit. Ezt a javaslatot 65 szavazattal, 1 ellenszavazattal (Izrael), és 10 tartózkodás mellett (például Franciaország, Nagy-Britannia, Luxemburg, Laosz, Belgium) elfogadták (1001.sz. határozat).

Így november 8-án – amerikai nyomásra – Izrael elfogadta, hogy kiüríti a Sínai-félszigetet. November 9-én Egyiptom hozzájárult ahhoz, hogy területére nemzetközi haderő települjön, így november 10-re az ENSZ Rendkívüli Közgyűlése munkáját be is fejezte.

A szuezi-válság áttekintése után szeretnék egy kicsit visszakanyarodni kiindulópontunkhoz, illetve elméletünkhöz, Edward Lorenzhez és a Pillangó-effektushoz. Ahhoz, hogy valóban megértsük, pontosan mi is történt 1956-ban, két eseményt szükséges összefognunk, mely egy időben két helyen játszódott le, s melyek, mint ikerkonfliktusuk kerültek be a világtörténelembe. Ez a két esemény a korábban ismertetett szuezi-válság és a magyarországi 1956-s forradalom. Egy pillangó egyetlen szárnycsapása a Föld egyik oldalán tornádót idézhet elő a túloldalon – szól a pillangóhatás alaptézise. Esetünkben az a szárnycsapás a szuezi térségben történt, s a vihar a föld egy másik pontján, Magyarországon következett be. Beismerem, kissé dramatikus képet próbálok festeni az 1956-s év eseményeiről, mégis szükséges hogy megértsük, a két konfliktus együtt, egymást generálva történt. Ahogy dolgozatom során több alkalommal is felemltettem, a világot két teljesen eltérő berendezkedésű hatalom – szuperhatalom – irányította. Esetünkben sem történt ez másképp. 1956-os év ugyanis nem volt más, mint a „végzetes egyetértés” éve. Dr. Fischer Ferenc szavait, gondolatait idézve *„1956-ban a II. világháború után létrejött világpolitikai kapcsolatrendszer szakítópróba elé kerültek. Mindenekelőtt a Moszkva-Washington viszony alakulása volt perdöntő mind magyar, mind a közel-keleti*

*eseményekre.*³ A két hatalom tehát megegyezik ebben a rendkívüli helyzetben, vagyis mindegyik lemond a másik javára, hogy saját területén – szövetségi rendszerén belül – rendet tegyen. Így a Szovjetunió hallgatólagosan beleegyezik abba, hogy az USA vezényletével „megoldódjon” a „szuezi-ügy”, az Egyesült Államok pedig hagyja, hogy a Szovjetunió azt tegye országunkban, Magyarországon, amit csak jónak lát. *„Október 29. délutánja, az Egyiptom elleni támadás perdöntő módon befolyásolta a magyar forradalom nemzetközi feltételrendszerét. Nemcsak a világlapok címlapján került a Suez az első helyre, hanem a nagyhatalmak politikájában is ez jelentette az első számú problémát.”*⁴ Magyarország, tehát – mint oly sokszor történelmünk során – ismét elszigetelődött. Az angol- francia- izraeli csapatok agressziója egyfajta „rábólintást”, „zöld jelzést” adott a Kremlnek végzetes tervének végrehajtásához. Azok a remények, miszerint a „rab népek felszabadítójának” tartott Egyesült Államok ígéretéhez híven támogatni fogja az országot függetlenségi törekvéseiben, ma már tudjuk, hogy nem volt több üres ígértésnél. Az Egyesült Államok számára ugyanis sokkal fontosabb volt a szuezi-térség, mint Magyarország. Azonban azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az USA reálpolitikai megfontolásból maradt tétlen. Történt mindez akkor, amikor szovjet részről sem volt már többé titok az „atomtitok”, s a korábbiaknál sokkal közelebb érezhettük a III. világháború kitörésének végzetes kezdetét.

S hogy mit lett volna, ha a két esemény nem egyidejűleg zajlik le. Vajon akkor Magyarországnak sikerült volna megszereznie függetlenségét? Sajnos ezt nem tudjuk, nem tudhatjuk. Mindezt az 1956-os év eseményei mára történelem részévé váltak, még akkor is, ha csak egy nagyon bonyolult rendszer egyetlen szárnycsapásai is voltak...

---

³ Fischer Ferenc: *Megosztott világ*, Dialóg Campus, Budapest, 2001. 162. oldal

⁴ U.o. 163. oldal